

Gothems kyrka

Av den ursprungliga kyrkan från 1100-talet återstår endast några reliefer inmurade i huvudportalens röste. Äldst i den nuvarande kyrkan är koret från 1200-talets början, därefter kommer långhuset från århundradets mitt. Tornet, som ursprungligen var planerat att byggas över långhusets västparti, började uppföras under slutet av 1200-talet och fullbordades vid 1300-talets mitt.

I kyrkan finns sammanlagt sju runristningar: gravstenen G 158 i korgolvet, vars inskrift upptecknades av Linné 1741 och även av G. Wallin, bildstenen G 157 under och framför altaret, först noterad av P. A. Säve 1844, runstenen G 156 på kapitälet till tornbågskolonnen, som tidigast lästs av Säve 1864; i sin beskrivning 1855 av korstolen från 1300-talet nämner Säve dessutom i förbigående: »I rygg-fodringen öfver sätena äro chor-karlarnes namn ritade med runor» (G 159), men han uppger inga runföljder för de fyra inskrifterna.

156. Gothems kyrka

Pl. 15

Litteratur: F 75, W 125. P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 114; C. Säve, Runologiska anteckningar 15 b, 16 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB), s. 83; Sveriges kyrkor, Gotland bd 4: 1 (1947), s. 101 f.

Äldre avbildningar: P. A. och C. Säve, teckningar 1860 i Runologiska anteckningar; P. A. Säve, kopia av runslingan i Reseberättelse 1864; A. Edle foto 1945 (ATA).

Runsten, placerad som täcksten till tornbågskolonnens kapitäl med den runristade sidan vänd uppåt.

P. A. Säve ger det första meddelandet om runstenen 1864: »Runskrift [skiss] å n:a öfverkanten af vestligaste par-pelarens capitël, hvilken väl ford. varit en grafsten, som för sitt sednare ändamål blifvit stympad på alla sidor, jämväl nederkanten af denna runskrift.» Men då var fyndet några år gammalt. »Funnen och afritad af P. A. & C. Säve, d. 4 Aug. 1860», skriver Carl Säve 1866 på en teckning i sina Runologiska anteckningar 16 (ATA), fig. 7. Stenen granskades 1923 av O. v. Friesen, medan den av E. Wessén enbart noterades.

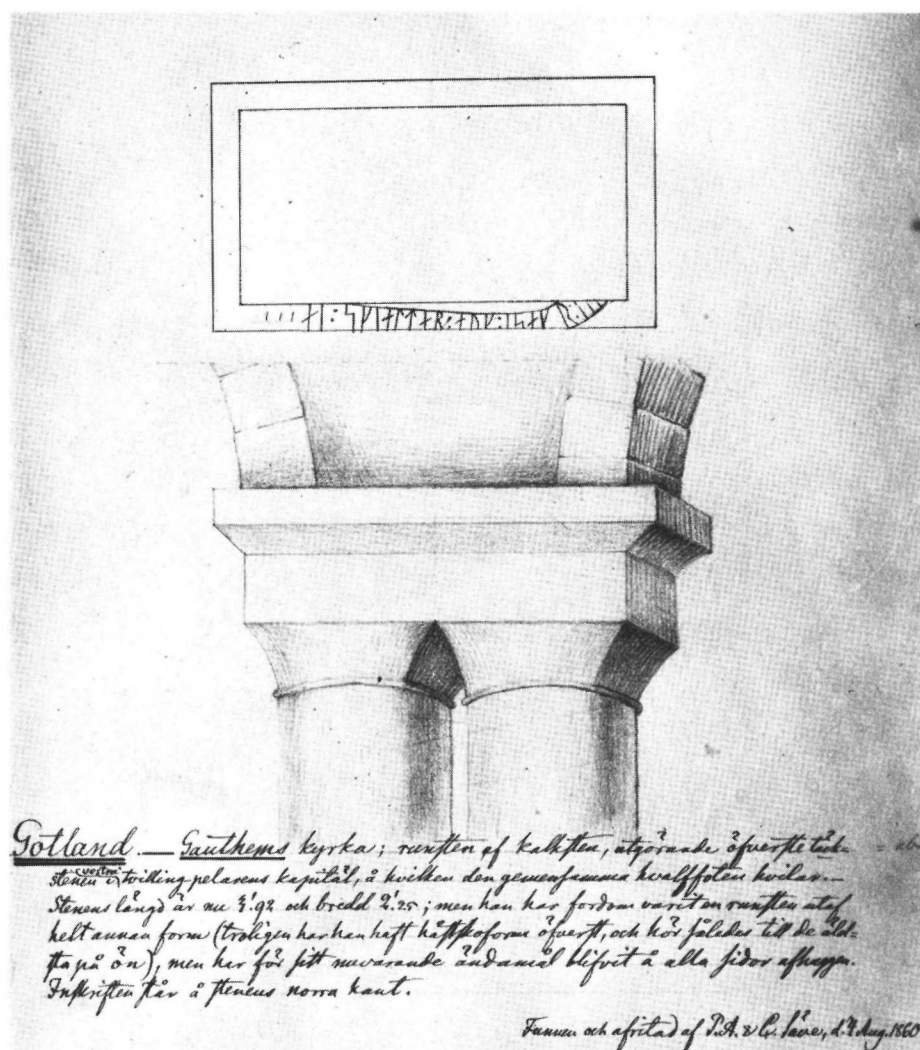

Fig. 7. G 156. Gothems kyrka.
Efter teckning av P. A. och
C. Sæve 1860.

Grå kalksten. Den ursprungligen resta runstenen (ej gravsten) har på 1200-talet omformats till en 13 cm tjock rektangel, 116×66 cm stor, med hålkälad underkant. Den utskjutande delen är ovan till 5–8 cm bred. Innanför den norra kanten på stenens övre, fria yta är här ett ca 70 cm långt stycke av en runslinga tillgänglig. Slingans yttre ramlinje är delvis avskuren vid omformningen. Runornas fulla höjd är nära 8 cm.

Inskrift:

... - l : skialtar : auk : isakr : au ...

5 10 15 20

»... Skölds(?) ..., och Isak ...»

Till läsningen: Runorna **a** och **t** har dubbelsidiga bistavar, **r**-runorna öppen form, **s**-runorna är av normaltyp. Av r. 1 återstår bara nedre hälften av huvudstaven. Framför denna är utmed kanten varje spår av runor borta. **2 l** är säker liksom alla de följande runorna. Med borthuggningen av den nedre ramlinjen under r. 3–17 har runornas baser gått förlorade; särskilt märkbart i fråga om r. 14–17, som dock har sina karakteristika bevarade. **8 t** är icke stungen. Toppen av **20 u** är dold.

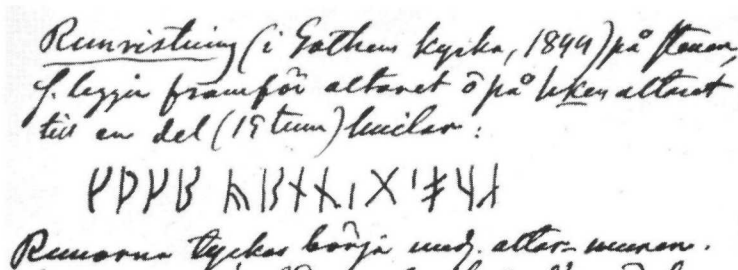

Fig. 8. G 157. Gothems kyrka. Efter uppteckning av P. A. Säve.

P. A. Säve har samma läsning utom i början och slutet: 1–2 **ai**, r. 19–20 olästa. – O. v. Friesen: 1–2 **li**, 19 **i**, r. 20 oläst.

Namnet *Isakr* är ett av de tidigast inlånade bibliska. I Norge och Danmark finns belägg från 1100-talet, i Sverige är det hittills känt först med det småländska Hemmingi (gen.) Jsacson (1292, SD 2, s. 130). Runbelägget på G 156 är därmed det tidigaste bevarade på svenskt område. Det är dessutom anmärkningsvärt genom sin fornsvenska form. Inskriften innehåller sannolikt ännu ett personnamn, **skialtar**, regelrät genitivform av ett fsv. *skioldr*. Runföljden torde ha ingått i en bestämning till ett med *Isakr* samordnat namn. *Skioldr* är som personnamn sällsynt, förekommer med ett 1300-talsbelägg i Norge och som namn på en svensk man i Njals saga (kap. 41). Som binamn finns det med några få belägg på Island och i Norge. Dessutom föreligger det i ortnamn från olika delar av Norden.

Grafiskt och språkligt tillhör inskriften runstenstiden fränsett namnet Isak, som gör en datering till 1100-talet rimligast.

157. Gothems kyrka

Pl. 15, 16

Litteratur: S 64, F 74. P. A. Säve, Gotland 1864 (hs S 40 o i UUB), s. 66; G. Svensson t. Riksantikvarien 15.7.1949 (ATA); G. Svahnström t. Riksantikvarieämbetet 7.5.1957 samt Ämbetet t. Pastorsämbetet i Gothem 18.5.1957 (ATA).

Äldre avbildningar: G. Svensson, 4 foton 1949 (ATA); H. Gustavson foto (detalj) 1974 (ATA).

Bildsten med runinskrift. Den ligger som golvsten mitt i absiden, framför och under altaret.

Stenen nämnes första gången av Carl Säve i Gutniska urkunder 1859 (S 64): »Funnen 1844», senare i broderns anteckningar från 1864 (hs S 40 o): »Runristning (i Gothems kyrka, 1844) på stenen, som ligger framför altaret o. på hvilken altaret till en del (15 tum) hvilar». Fig. 8. Däremot finns den inte medtagen i P. A. Säves utredigerade Reseberättelse 1864, sannolikt beroende på inskriftens besynnerlighet. O. v. Friesen har registrerat den som »Gravsten(?)» och »Borta». Vid kyrkorestaureringen 1949 återfanns den på sin gamla, medeltida plats. Amanuens Gilbert Svensson vid Gotlands Fornsal, som samma år anmälde återfyndet till Riksantikvarien, ger förklaringen: »Stenen har sedan 1906 varit dold under en då ditlagd cementplatta med tillhörande knäfall. Endast den yttre kanten bildade ett trappsteg upp till denna högre plattform. Då cementen lades dit, skyddade man stenen med ett gruslager närmast bildstenen, varför cementen var lätt att avlägsna utan att ytterligare skada stenen.» Även om en del av stenen och också av runinskriften ligger dold under altaret och därmed oåtkomlig, har man icke ansett sig böra företa de omfattande arbeten som en friläggning skulle kräva. Landsantikvarie Gunnar Svahnström skriver 7.5.1957: »Det murade medeltida altaret skulle delvis behöva rivas och altarskranket borttagas. Med hänsyn till att